

ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ	
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију :</p> <p>Одлуком Наставно-научног већа Пољопривредног факултета Универзитета у Новом Саду, на седници одржаној 12.09.2011.године, именована је комисија за оцену пријаве докторске дисертације под насловом: „Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији“, кандидата мр Гордане Радовић.</p>	
<p>2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>* Др Радован Пејановић, председник комисије, редовни професор за ужу научну област Економија, Пољопривредни факултет у Новом Саду - изабран у звање 16.01.1997.године;</p> <p>* Др Зоран Његован, ментор, редовни професор за ужу научну област Економија, Пољопривредни факултет у Новом Саду - изабран у звање 13.09.2007.године;</p> <p>* Др Кристина Кошић, ванредни професор за ужу научну област Туризам, Природно математички факултет у Новом Саду - изабрана у звање 30.10.2014.године.</p>	
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ	
1. Име, име једног родитеља, презиме:	Гордана Ђорђе Радовић
2. Датум рођења, општина, држава:	12.10.1970., Нови Сад, СФРЈ
3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив	Економски факултет Универзитет у Новом Саду, смер Пословне финансије и рачуноводство, дипломирани економиста
4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија	-
5. Назив факултета назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:	Економски факултет Универзитет у Новом Саду; смер: Финансијски менаџмент; назив магистарске тезе: „Модалитети финансирања агара у транзиционом периоду“, научна област: Економија, магистарска теза је одбрањена 22.09.2009.године.
6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:	Економске науке
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:	
„ Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији “	

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикона и сл.

Докторска дисертација кандидата **мр Гордане Радовић** под називом „**Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији**“ написана је на 238 страна, структурирана је у 6 тематских делова, а сваки део се састоји од неколико поглавља. Укупан број поглавља је 10, дисертација садржи и увод, закључак, преглед коришћене литературе и прилог у коме је приказан анкетни упитник коришћен у истраживању. У дисертацији је представљена 81 табела, 39 графикона, 79 слика и 241 референца домаће и стране литературе.

Приказ истраживања и резултата који су изложени у оквиру докторске дисертације организован је у оквиру садржаја (скраћени преглед садржаја):

Увод (стр.19-22)

ДЕО I - МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

1. Методолошки приступ (стр.23-30)

- 1.1. Значај и актуелност теме
- 1.2. Предмет и циљ истраживања
- 1.3. Преглед литературе
- 1.4. Методе истраживања и извори података
- 1.5. Полазне хипотезе рада
- 1.6. Задаци истраживања

ДЕО II - ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

2. Појам и економски значај руралног туризма (стр.31-41)

- 2.1. Појам руралног туризма
- 2.2. Историјски развој руралног туризма
- 2.3. Карактеристике руралног туризма
- 2.4. Економски значај руралног туризма
- 2.5. Развијеност руралног туризма
- 2.6. Облици руралног туризма

3. Финансирање пољопривреде и руралног туризма (стр.42-59)

- 3.1. Економски значај повезаности пољопривреде и руралног туризма
- 3.2. Значај финансирања пољопривреде и руралног туризма
- 3.3. Могући модалитети финансирања руралног туризма

ДЕО III - РЕПУБЛИКА СРБИЈА - ИСКУСТВА И АКТУЕЛНО СТАЊЕ

4. Повезаност финансирања пољопривреде и руралног туризма у Републици Србији (стр.60-64)

- 4.1. Друштвено-економске специфичности пољопривреде значајне за развој и финансирање руралног туризма
- 4.2. Преглед досадашњих модалитета финансирања пољопривреде у Републици Србији

5. Ресурси, развој и развијеност руралног туризма у Републици Србији (стр.65-73)

- 5.1. Ресурси руралног туризма
- 5.2. Историјски развој руралног туризма
- 5.3. Нормативни, стратешки и регулативни оквир финансирања руралног туризма
- 5.4. Актуелна развијеност руралног туризма

ДЕО IV - РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

6. Резултати истраживања (стр.74-117)

- 6.1. Дескриптивна статистичка анализа
- 6.2. Метод статистичке анализе
- 6.3. Резиме резултата истраживања

7. Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији (стр.118-142)

- 7.1. Самофинансирање
- 7.2. Финансирање уз подршку државе
- 7.3. Финансирање из иностраних донација
- 7.4. Финансирање из кредита пословних банака
- 7.5. Финансирање из ИПА прекограничних пројеката

8. Актуелни облици руралног туризма у Републици Србији и модалитети финансирања (стр.143-156)

- 8.1. Агротуризам - актуелни модалитети финансирања (резултати истраживања)

- 8.2. Салашарски туризам - актуелни модалитети финансирања (резултати истраживања)
- 8.3. Манифестациони туризам - значај за финансирање руралног туризма
- 8.4. Вински туризам - значај за финансирање руралног туризма
- 8.5. Еко-рурални туризам - актуелни модалитети финансирања (резултати истраживања)
- 8.6. Други облици руралног туризма - актуелни модалитети финансирања (резултати истраживања)

ДЕО V - ИНОСТРАНА ИСКУСТВА

9. Развијеност и модалитети финансирања руралног туризма у ЕУ (стр.157-185)

- 9.1. Развијеност руралног туризма
- 9.2. Модалитети финансирања руралног туризма у Европској унији
- 9.3. Организације руралног туризма
- 9.4. Развијеност и модалитети финансирања руралног туризма у појединим државама
- 9.5. Релевантна искуства за Републику Србију

ДЕО VI - РЕПУБЛИКА СРБИЈА - ПОТЕНЦИЈАЛНИ КОНЦЕПТ ФИНАНСИРАЊА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

10. Потенцијални модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији (стр.186-202)

- 10.1. Модалитети финансирања туристичке понуде (у ужем смислу) у почетној фази организованог развоја
- 10.2. Модалитети финансирања туристичке понуде (у ужем смислу) у развијеној фази
- 10.3. Модалитети финансирања туристичких садржаја
- 10.4. Модалитети финансирања развоја руралне инфраструктуре
- 10.5. Модалитети финансирања развоја кадрова у руралном туризму
- 10.6. Модалитети финансирања развоја промоције руралног туристичког производа
- 10.7. Модалитети финансирања развоја канала продаје руралног туристичког производа

Закључак (стр.203-214)

Литература (стр.215-232)

Прилог (стр.233-237)

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У *Првом поглављу* дефинисан је методолошки приступ, односно предмет и циљ истраживања, методе, хипотезе и задаци истраживања, истакнут значај и актуелност теме, дат преглед најзначајнијих извора из доступне стране и домаће литературе и представљени извори података. Предмет научног истраживања представља дефинисање могућих модалитета финансирања руралног туризма у Републици Србији са аспеката развоја туристичке понуде. Финансирање руралне туристичке понуде је комплексно, јер је уско везано за финансирање пољопривреде. Финансирање пољопривреде је, стално актуелан, а нерешен проблем домаће привреде и економске, односно аграрне политике. Неопходно је да се паралелно решавају проблеми финансирања руралног туризма и пољопривреде с обзиром на то да су ове делатности узрочно-последично повезане. У циљу развоја руралног туризма у Републици Србији потребно је дефинисати модалитете финансирања руралне туристичке понуде у свим сегментима, а што је и тема ове дисертације. Свакако да је у циљу развоја руралног туризма потребно и дефинисати модалитете финансирања руралне туристичке тражње, али и ова проблематика захтева посебну и комплексну анализу и истраживање.

Циљ истраживања реализованог у докторској дисертацији је рашчлањен на примарни и секундарни. Примарни циљ истраживања је да се представе досадашњи и актуелни, те дефинишу потенцијални модалитети финансирања руралног туризма, односно руралне туристичке понуде у Републици Србији. Секундарни циљ истраживања је да се анализирају фактори који могу да имају утицаја на могућност самофинансирања пружалаца услуга у руралном туризму у Републици Србији. Поред генералне, дефинисано је шест посебних и осам појединачних хипотеза.

У *Другом поглављу* дефинисан је појам и економски значај руралног туризма, дат преглед његових економских функција, а представљене су и најзначајније карактеристике руралне туристичке понуде и тражње. У овом поглављу истакнути су фактори развоја, дат приказ историјског развоја, актуелне развијености и облика руралног туризма на подручју Европе.

У *Трећем поглављу* дефинисан је економски значај повезаности пољопривреде и руралног

туризма, дата дефиниција и истакнут економски значај мултифункционалне пољопривреде, као и значај финансирања пољопривреде и руралног туризма. У овом поглављу наведени су и могући модалитети финансирања руралног туризма, са теоријског аспекта.

У **Четвртом поглављу** обрађена је повезаност финансирања пољопривреде и руралног туризма у Републици Србији. У овом поглављу наведене су друштвено-економске специфичности пољопривреде значајне за развој и финансирање руралног туризма, а дат је и преглед досадашњих модалитета финансирања пољопривреде у предтранзиционом и транзиционом периоду у Републици Србији.

У **Петом поглављу** представљени су ресурси, развој и развијеност руралног туризма у Републици Србији. У овом поглављу дат је приказ ресурса, развоја и представљена актуелна развијеност руралног туризма у Републици Србији, при чему је истакнут проблем непостојања званичних података о броју субјеката који се баве руралним туризмом на подручју Републике Србије. У оквиру овог поглавља представљен је нормативни, стратешки и регулативни оквир од значаја за финансирање руралног туризма и истакнути проблеми у развоју овог вида туризма на подручју Републике Србије. У овом поглављу констатовано је да су финансијски ресурси једно од највећих ограничења развоја руралног туризма у Републици Србији, што афирмише тему ове дисертације, односно потребу истраживања у оквиру ње.

У **Шестом поглављу** представљено је реализовано емпиријско истраживање. Анкетним истраживањем обухваћени су субјекти руралног туризма на подручју: Јужнобачког, Јужнобанатског, Колубарског, Мачванског, Моравичког, Пиротског, Севернобачког, Сремског, Шумадијског, Западнобачког и Златиборског округа. У циљу формирања узорка коришћена је база података Националне асоцијације „Сеоски туризам Србије“, као најпотпунији преглед руралне туристичке понуде, имајући у виду да не постоје званични подаци о броју регистрованих субјеката који се баве руралним туризмом на подручју Републике Србије. Истраживањем је обухваћено 10,95% од укупног броја пружалаца услуга у руралном туризму у Републици Србији у посматраном периоду, у складу са наведеним извором. Узорак је формиран методом случајног узорка. У статистичкој обради података коришћене су методе дескриптивне и статистичке анализе - непараметарски статистички тест χ^2 тест, као и *SPPS* програмски пакет.

У **Седмом поглављу** приказани су модалитети финансирања руралног туризма, односно руралне туристичке понуде, на подручју Републике Србије у досадашњем и актуелном периоду. Актуелни модалитети финансирања су: (а) самофинансирање; (б) финансирање уз подршку државе; (в) из иностраних донација; (г) из кредита пословних банака; (д) из ИПА прекограничних пројеката. У оквиру сваког наведеног модалитета представљени су примери добре праксе, односно резултати истраживања.

У **Осмом поглављу** приказани су актуелни облици руралног туризма на подручју Републике Србије, модалитети њиховог финансирања и примери добре праксе и то за: агротуризам, салашарски, еко-рурални, агро-орнитолошки, био-агротуризам и пчеларски, као посебан облик руралног туризма, који према резултатима реализованог истраживања постоји на подручју Републике Србије. Манифестациони и вински туризам имају потенцијални значај за финансирање руралног туризма, што је посебно истакнути у овом поглављу дисертације.

У **Деветом поглављу** дисертације дат је приказ развијености и модалитета финансирања руралног туризма у Европској унији, а посебно у државама које могу бити упоредни примери, односно чија искуства у развоју и финансирању руралног туризма је могуће имплементирати у Републици Србији. То су: Словенија, Хрватска, Мађарска, Аустрија и Румунија. У овом поглављу представљен је и Европски пољопривредни фонд за рурални развој (*EAFRD*), који је посебно значајан за финансирање руралног туризма у земљама чланицама Европске уније, а дат је и приказ најзначајнијих организација руралног туризма у Европској унији.

У **Десетом поглављу** приказани су и објашњени предложени потенцијални модалитети финансирања руралног туризма, односно руралне туристичке понуде у Републици Србији. То су модалитети финансирања: (1) туристичке понуде (у ужем смислу) у почетној фази организованог развоја руралног туризма; (2) туристичке понуде (у ужем смислу) у развијеној фази; (3) развоја туристичких садржаја; (4) развоја руралне инфраструктуре; (5) развоја кадрова у руралном туризму; (6) развоја промоције руралног туристичког производа;

(7) развоја канала продаје руралног туристичког производа.

Актуелна фаза развоја руралног туризма посматра се у дисертацији као почетна фаза организованог развоја руралног туризма у Републици Србији с обзиром на то да се овај вид туризма у претходним деценијама спорадично (*ad hoc*) развијао у складу са индивидуалним иницијативама. Доношењем Програма развоја одрживог руралног туризма у Републици Србији, који је Влада РС усвојила у новембру 2011.године, почиње његов организовани развој.

У **Закључку** су експлицитно представљени резултати истраживања. У овом делу детаљно су образложени закључци до којих се дошло по основу реализације примарног и секундарног циља истраживања и верификације постављених хипотеза. Представљени су и резултати компаративне анализе резултата анкетног истраживања и искустава Словеније, Хрватске, Мађарске, Аустрије и Румуније. Њиховом синтезом формиран су закључци, односно предлози релевантни за финасирање, али и за редефинисање домаће руралне туристичке понуде, што би се посредно одразило на побољшање економског положаја руралног туризма у Републици Србији, а тиме и на потенцијал самофинансирања ове делатности. На основу резултата компаративне анализе дефинисане су и неопходне институционалне промене у циљу дефинисања концепта управљања одрживим развојем руралног туризма у Републици Србији.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

- 1. Радовић Г. (2014): *Финансирање пољопривреде у Републици Србији*, Монографија, Задужбина Андрејевић, Београд. (M 42)**
- 2. Пејановић Р., Демировић Д., Ђорђевић Ј., Радовић Г. (2014): *Potentials for development of rural tourism in Bački Petrovac municipality*, Economics of Agriculture, No 61, 2/2014, pp. 487-500. (M24)**
- 3. Радовић Г. Његован З., Цвијановић Д.(2011): *Development of agro-eco tourism in protected areas of Vojvodina and cross-border cooperatio/*, Економика пољопривреде, специјани број - 1 , Међународни научни скуп: *Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategic Goals Implementation within Danube Region*“, II Book, God./Vol. LVIII, Бања Врдник, 01.-02. децембар 2011, pp. 325-330. (M24)**
- 4. Пејановић Р., Радовић Г., Демировић Д., Његован З. (2014): *Farmstead tourism in a rural development function of AP Vojvodina (Serbia)*, The Role of Agricultural Economic Sciences in Agriculture and Rural Development in the Balkan Countries, AAEM 9th International Conference 24-25 April 2014, Ohrid, Macedonia, pp. 246-258 (M33)**
- 5. Радовић Г., Његован Н.(2014): *Financing agriculture as a factor of the rural development in the Republic of Serbia*, International conference: *Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategic Goals Implementation within Danube Region-preservation of rural values*, Thematic Proceedings, pp. 259-275. (M33)**
- 6. Пејановић Р., Радовић Г. (2013): *Financial role of the state in the development of rural tourism in the Republic of Serbia*, International conference: „Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategic Goals Implementation within Danube Region-preservation of rural values“, Thematic Proceedings, Topola, 05.-07.12. 2013, pp.1459-1476. (M33)**
- 7. Радовић Г., Пејановић Р. (2013): *Неопходност институционалних реформи у циљу развоја руралног туризма у Републици Србији*, Зборник радова: Научна конференција: Институционалне реформе, економски развој и процес придруживања Европској унији, Научно друштво економиста Србије, Академија економских наука и Економски факултет у Београду, 25. мај 2013.године, Београд, стр.301-312. (M 63)**

8. Радовић Г. (2013): *Проблеми у развоју руралног туризма у Републици Србији*, *Агроекономика* број 59-60, Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад, стр.114-123. (М 52)

9. Радовић Г. (2009): *Подрика државе у функцији финансирања пољопривреде*, *Агроекономика*, број 41-42, Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад, стр.69-79. (М 52)

10. Радовић Г. (2010): *Хартије од вредности у функцији финансирања аграра*, *Агроекономика* број 45-46, Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Нови Сад, стр.69-77. (М 52)

11. Радовић Г., Пејановић Р., Кошић К. (2013): *Концепт организовања одрживог развоја руралног туризма у Републици Србији*, *Анали Економског факултета у Суботици*, Vol.49, број 29/2013, стр.421-432. (М 52)

12. Радовић Г. Пејановић Р. (2013): *Значај винских путева за развој руралног туризма у Републици Србији*, Међународни научно-стручни скуп: Јахорински пословни дани - Предузетништво, Туризам, Гастрономија, 05.-09. март 2013. година, Економски факултет, Источно Сарајево, стр. 145-158. (М33)

13. Радовић Г., Пејановић Р., Његован З. (2013): *Credit as a source of financing agriculture Serbian*, *The Seminar Agriculture and Rural Development – Challenges of Transition and Integration Processes*, 50 th Anniversary Department of Agricultural Economics, Belgrade - Zemun, 26.-28.09.2013., Available at: <http://ageconsearch.umn.edu/bistream/161589/2/UBelgradeProceedings%20AEK50-Finall.pdf> (М 33)

14. Пејановић Р., Радовић Г. (2013): *Аграрни буџет као фактор руралног и регионалног развоја Републике Србије*, *Agrarian budget as a factor of rural and regional development of the Republic of Serbia*, XVIII Научни скуп: *Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе*, Економски факултет, Ниш, јун 2013.године, стр. 241-252. (М63)

15. Радовић Г., Пејановић Р., Радосавац А. (2013): *Улога државе у развоју руралног туризма у Републици Српској*, *Агрознање*, Vol.14, br.2. 2013., University of Banja Luka, Faculty of Agriculture, pp.241-250. (М33)

16. Кошић К., Пејановић Р., Радовић Г. (2013): *Значај салаша за рурални туризам Војводине*, *Агрознање*, Vol.14, br.2. 2013., University of Banja Luka, Faculty of Agriculture, pp.231-240. (М33)

17. Радовић Г., Пејановић Р., Његован З. (2012): *Значај и улога интегрисаног руралног туристичког производа у Републици Србији*, *Економски видови XVII* (2012), Бр.4; Тематски број: *Привредни пробрајај Србије - могућности и ограничења*, Београд, стр.577-591. (М63)

18. Радовић Г., Пејановић Р., Његован З. (2012): *Етнографске и гастрономске манифестације као индикатори развоја руралног туризма у Војводини*, Тематски зборник радова: *Туризам: изазови и могућности*, VII Научни скуп са међународним учешћем 20.-22.септембар 2012.године, стр.481-489. (М33)

19. Радовић Г., Пејановић Р., Његован З., Кошић К. (2012): *Манифестациони туризам - потенцијални генератор развоја руралног туризма у Републици Србији* /*Event tourism as a potential generator of development of the rural tourism in the Republic of Serbia*/ *Third International Scientific Symposium „AGROSYM 2012“*, Jahorina, 15-17. новембар 2012, стр.698-704. (М33)

20. Радовић Г., Пејановић Р., Кошић К., Његован З. (2012): *Улога државе у развоју руралног туризма у Републици Србији*, *Зборник апстраката, Трећи међународни конгрес о руралном туризму: Рурални туризам-покретач одрживог развоја*, Осиек, 22. – 24. мај 2012.године, стр.188-

189. (M34)

21. Пејановић Р., Радовић Г. (2012): *Rural tourism as a factor of rural economy diversification in the Republic of Serbia*/, International conference: „Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategic Goals Implementation within Danube Region-preservation of rural values“, Tara, 06.-08.decembar 2012., pp.1-17. (M33)

22. Вуњак Н., Радовић Г. (2012): *Финансирање аграра у Републици Србији у транзиционом периоду*./Financing agriculture in Serbia in the transition period/,XVII Научни скуп: Регионални развој и демографски токови земаља југоисточне Европе, Ниш, Јун 2012.године, стр. 397-404. (M63)

23. Радовић Г., Пејановић Р. (2011): *Problem of financing production of healthy food as one of the factors in development of rural tourism in the Autonomous Province of Vojvodina*/ 22 nd International Symposium Food safety production, Proceedings, Trebinje, Bosnia and Herzegovina, 19-25 June, 2011, pp. 241-242. (M33)

24. Радовић Г., Пејановић Р., Његован З. (2011): *Подришка државе развоју руралног туризма у Републици Србији*, Тематски зборник, Медитерански дани Требиње 2011, Туризам и рурални развој - Савремене тенденције, проблеми и могућности развоја, Требиње, 07.-8.октобар 2011.год., стр. 450-462. (M33)

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У истраживању су коришћене квантитативне и квалитативне методе својствене друштвеним наукама. Коришћене квалитативне методе су: метод анализе и синтезе, историјски, компаративни, дескриптивни и метод теренског истраживања, а од квантитативних метода коришћен је статистички метод. Извори података, коришћених у истраживању, су: доступна литература, докуменатација ресорних министарстава и секретаријата, релевантни *web* сајтови, као и документација других релевантних институција и удружења. У спроведеном анкетном истраживању извори података су субјекти руралног туризма: сеоска туристичка домаћинства, домаћа радиност, етно куће, етно села, салаши, хотели који се налазе у руралним подручјима, као и други пружаоци услуга у руралном туризму на подручју Републике Србије.

Верификација хипотеза:

У истраживању је, поред генералне хипотезе, коришћено и 6 посебних и 8 појединачних хипотеза. **Генерална хипотеза:** Финансијски ресурси (посматрани са квантитативног и квалитативног аспекта) представљају значајно ограничење развоја руралног туризма у Републици Србији, на свим нивоима (националном, регионалном локалном, као и на нивоу субјекта руралног туризма). Финансијски ресурси су ограничење развоја свих сегмената руралне туристичке понуде.

Генерална хипотеза је потврђена верификацијом посебних и појединачних хипотеза уз коришћење метода статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) теста.

(1) **Посебна хипотеза (X-1):** Рурални туризам је значајан фактор развоја руралне економије и повећања запослености:

Појединачна хипотеза (x-1): Субјекти руралног туризма који остварују веће приходе, односно чија се делатност налази на вишем нивоу развоја, запошљавају поред чланова своје породице и додатне раднике. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом потврђена је појединачна хипотеза (x-1).

(2) **Посебна хипотеза (X-2):** У циљу развоја руралног туризма неопходно је да се паралелно развијају пољопривреда и туризам, односно да се дефинишу модалитети њиховог финансирања:

Појединачна хипотеза (x-2): Субјекти руралног туризма који се баве и пољопривредом и туризмом остварују веће приходе у односу на остале пружаоце услуга у руралном туризму. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом није потврђена појединачна хипотеза (x-2). Према резултатима статистичке обраде анкетног истраживања 72,1% анкетираних субјеката бави се и пољопривредом и руралним туризмом, прехрамбене производе самостално производи 40,4%, а делимично 43,8% анкетираних субјеката, што указује на велику повезаност пољопривреде и руралног туризма. И поред постојања наведених резултата, статистичком анализом није потврђена

појединачна хипотеза (x-2). Наведено упућује на закључак да се неадекватно валоризују пољопривредни производи кроз туристичку делатност, односно недостаје пласман производа које домаћинство уз услугу, а захваљујући пољопривреди, може да понуди туристима (продаја поврћа, воћа, сира, кајмака, ракије, домаћих сокова, зимнице и сл.)

Појединачна хипотеза (x-3): Субјекти руралног туризма који поред услуга смештаја пружају и услуге исхране остварују веће приходе. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом потврђена је појединачна хипотеза (x-3).

Појединачна хипотеза (x-4): Већина субјеката руралног туризма не реализује инвестиције услед недостатка финансијских ресурса, односно адекватних модалитета финансирања. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом потврђена је појединачна хипотеза (x-4) да већина субјеката руралног туризма у Републици Србији не реализује инвестиције услед недостатка финансијских ресурса, односно адекватних модалитета финансирања, **што потврђује и афирмативност и актуелност теме дисертације.** Анализом статистичке обраде анкетног истраживања закључило се да више од половине анкетираних субјеката (56,7%) нема актуелних инвестиција. Одговор да не планирају инвестиције дало је 48,1% анкетираних субјеката, а као разлог су навели недостатак финансијских ресурса (посматрано са квантитативног и квалитативног аспекта) и немогућност да се инвестиције финансирају из сопствених извора због недовољне акумулативне способности туристичке делатности.

(3) **Посебна хипотеза (X-3):** У циљу развоја руралног туризма и обезбеђивања акумулативности, а тиме и самофинансирања делатности, потребно је позиционирање домаћег руралног туристичког производа на међународном тржишту.

Појединачна хипотеза (x-5): Субјекти руралног туризма који, поред домаћих, имају и стране госте (туристе) остварују веће приходе у односу на субјекте који пружају туристичке услуге само домаћим туристима. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом потврђена је појединачна хипотеза (x-5). Резултат се може објаснити и конкретним примерима уоченим током анкетног истраживања да су страни туристи често и купци пољопривредно-прехранбених производа (зимнице, сира, кајмака, ракије, вина и сл.), као и производа старих заната, ручних радова и сувенира.

(4) **Посебна хипотеза (X-4):** У циљу развоја руралног туризма у Републици Србији потребно је финансирање развоја руралне инфраструктуре.

Појединачна хипотеза (x-6): Веће приходе остварују субјекти руралног туризма који се налазе у подручјима где је развијена рурална инфраструктура. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом потврђена је појединачна хипотеза (x-6).

(5) **Посебна хипотеза (X-5):** У циљу развоја руралног туризма у Републици Србији потребно је финансирање развоја промоције руралног туристичког производа.

Појединачна хипотеза (x-7): Веће приходе остварују субјекти руралног туризма који имају развијену промоцију свог руралног туристичког производа. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом потврђена је појединачна хипотеза (x-7). Субјекти руралног туризма се „бесплатно“ промовишу преко пријатеља и то је случај код 33,6% од укупног броја анкетираних субјеката. Они користе и друге начине бесплатног промовисања и то: 27,1% субјеката има сопствени сајт; 24,6% користи сајт туристичке организације, а 14,7% анкетираних субјеката плаћа неки облик промоције (штампање флајера, наступ на сајмовима).

Посебна хипотеза (X-6): У циљу развоја руралног туризма у Републици Србији потребно је финансирање развоја канала продаје руралног туристичког производа.

Појединачна хипотеза (x-8): Веће приходе остварују субјекти руралног туризма који користе канале продаје руралног туристичког производа. **Закључак:** Методом статистичке анализе χ^2 (*Hi*- квадрат) тестом потврђена је појединачна хипотеза (x-8). Према резултатима анкетног истраживања канале продаје руралног туристичког производа користи само 3,8% анкетираних субјеката, а разлог је изузетно висока агенцијска провизија (од 25% до 30%).

Реализацијом примарног циља истраживања дошло се до следећих закључака:

1) Модалитети финансирања руралног туризма са аспекта финансирања руралне туристичке понуде, у досадашњем периоду у Републици Србији били су: (а) самофинансирање; (б) финансирање уз подршку државе(субвенције Министарства пољопривреде и Министарства привреде, Секретаријата за пољопривреду АПВ, Секретаријата за привреду АПВ, бенефицирани кредити Министарства привреде који су се пласирали преко Фонда за развој РС); (ц) финансирање из иностраних донација (донација Фонда за достизање Миленијумских циљева Владе Краљевине Шпаније; донације

Глобалног фонда за заштиту животне средине, донације Шведске у циљу економског оснаживања жена кроз развој руралног туризма, донације Америчке агенције за међународни развој; (д) кредити пословних банака; (е) прекогранични ИПА пројекти. Статистичком обрадом података реализованог анкетног истраживања дошло се до закључака да је самофинансирање имало доминантну улогу, односно 96% анкетираних субјеката руралног туризма користило је самофинансирање као једини или допунски модалитет финансирања. На основу резултата реализованог истраживања може се извести закључак да је у протеклом периоду у Републици Србији била присутна, али недовољна финансијска подршка државе развоју руралног туризма.

2) У Републици Србији, у актуелном периоду, присутни су скоро сви модалитети финансирања руралног туризма, који су били присутни и у претходном периоду.

3) **Потенцијални модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији**, са аспекта руралне туристичке понуде, груписани су на:

(А) модалитете финансирања туристичке понуде (у ужем смислу) у почетној фази организованог развоја:

(А-1) модалитети финансирања смештајних капацитета и пратеће опреме: (1) субвенције државе; (2) међународне донације; (3) заједничка улагања; (4) хартије од вредности; (5) инвестициони фондови; (6) лизинг; (7) микрокредитне организације; (8) „пословни анђели“; (9) штедно-кредитне задруге; (10) стране директне инвестиције; (11) ИПАРД; (12) јавно-приватна партнерства; (13) банкарски кредити; (14) самофинансирање.

(А-2) модалитети финансирања угоститељских садржаја: (1) субвенције државе; (2) кредити Специјализоване пољопривредне банке; (3) микрокредитне организације; (4) штедно-кредитне задруге; (5) ИПАРД; (6) лизинг; (7) банкарски кредити.

(Б) модалитети финансирања туристичке понуде (у ужем смислу) у развијеној фази:

(Б-1) модалитети финансирања смештајних капацитета и пратеће опреме:(1) самофинансирање; (2) банкарски кредити; (3) заједничка улагања; (4) ИПАРД; (5) јавно-приватна партнерства; (6) хартије од вредности; (7) лизинг; (8) „пословни анђели“; (9) стране директне инвестиције; (10) инвестициони фондови.

(Б-2) модалитети финансирања угоститељских садржаја: (1) самофинансирање; (2) ИПАРД; (3) банкарски кредити; (4) лизинг.

(В) модалитети финансирања развоја туристичких садржаја: (1) субвенције или премије државе; (2) самофинансирање; (3) међународне донације; (4) заједничка улагања; (5) хартије од вредности; (6) инвестициони фондови; (7) лизинг; (8) микрокредитне организације; (9) „пословни анђели“; (10) штедно-кредитне задруге; (11) стране директне инвестиције; (12) банкарски кредити; (13) јавно-приватна партнерства.

(Г) модалитети финансирања развоја руралне инфраструктуре:

(Г-1) модалитети финансирања развоја саобраћајне инфраструктуре: (1) кредити међународних финансијских институција; (2) концесије; (3) јавно-приватна партнерства; (4) хартије од вредности; (5) ИПАРД; (6) међународне донације; (7) државни буџет.

(Г-2) модалитети финансирања комуналне инфраструктуре: (1) кредити међународних финансијских институција; (2) међународне донације; (3) јавно-приватна партнерства; (4) државни буџет; (5) ИПАРД.

(Г-3) модалитети финансирања развоја туристичке сигнализације: (1) државни буџет; (2) међународне донације.

(Д) модалитети финансирања кадрова у руралном туризму:

(Д-1) модалитети финансирања едукације кадрова у руралном туризму: (1) субвенције државе; (2) међународне донације; (3) ИПА инструменти прекограничне сарадње; (4) јавно-приватна партнерства; (5) ИПАРД; (6) „пословни анђели“; (7) заједничка улагања; (8) микрокредитне организације; (9) штедно-кредитне задруге; (10) самофинансирање.

(Д-2) модалитети финансирања развоја лидера у руралном туризму: (1) субвенције државе; (2) међународне донације; (3) ИПА инструменти прекограничне сарадње; (4) јавно-приватна партнерства; (5) самофинансирање; (6) микрокредитне организације; (7) штедно-кредитне задруге.

(Б) модалитети финансирања развоја промоције руралног туристичког производа: (1) субвенције државе; (2) ИПА инструменти прекограничне сарадње; (3) међународне донације; (4) јавно-приватна партнерства; (5) самофинансирање; (6) ИПАРД; (7) заједничка улагања; (8) микрокредитне организације; (9) штедно-кредитне задруге.

(Ж) модалитети финансирања развоја канала продаје руралног туристичког производа: (1) субвенције, премије и регреси државе; (2) заједничка улагања; (3)“пословни анђели“.

У актуелној почетној фази организованог развоја руралног туризма у Републици Србији неопходно је да државна финансијска подршка буде кључни модалитет финансирања, као што је то био случај у Словенији, Аустрији и Мађарској. У будућој, развијенијој фази руралног туризма потребно је да се развију моделитети финансирања засновани на тржишним принципима.

Реализацијом секундарног циља истраживања дошло се до закључака о врсти фактора који могу да имају утицаја на могућност самофинансирања пружалаца услуга у руралном туризму у Републици Србији. Закључци су изведени на основу статистичке обраде података добијених анкетним истраживањем.

Компаративном анализом искустава Словеније, Хрватске, Мађарске, Аустрије и Румуније и њиховом синтезом дошло се до закључака - предлога за финансирање, али и редефинисање домаће руралне туристичке понуде, што би се посредно одразило и на побољшање економског положаја руралног туризма у Републици Србији, а тиме и на потенцијал самофинансирања делатности. Компаративном анализом искустава у погледу финансирања руралног туризма у државама, упоредним примерима, дошло се до закључка да би државна финансијска подршка требала да буде кључни модалитет финансирања руралног туризма у Републици Србији у актуелној почетној фази организованог развоја. У развијеној фази руралног туризма модалитети финансирања требали би да се заснивају на самофинансирању и тржишним изворима финансирања. Такође, на основу анализе искустава држава чланица Европске уније дошло се до закључка да је за финансирање руралног туризма потребно активно аплицирање за средства из европских фондова, као и максимизирање прихода од делатности руралног туризма.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Посматрано са методолошког аспекта рад је структуриран у складу са постављеним циљем, предметом и хипотезом истраживања. Резултати истраживања су прегледно и јасно приказани. Јаснијем увиду у резултате истраживања доприносе табеле и графикони. Добијени резултати су детаљно продискутовани, при чему су коришћени бројни извори из доступне домаће и стране литературе, који су сви у директној вези са темом дисертације. Кандидат је систематично приказао резултате добијене током истраживања. Приликом објашњења добијених резултата кандидат је показао да поседује знање из теорије, које је објединио синтетичким закључивањем. Анализирани проблеми су адекватно интерпретирани на основу чега су изведени адекватни закључци, засновани на јасној аргументацији. Закључци су сажето формулисани и представљају реализацију примарног и секундарног циља истраживања.

На основу наведеног комисија позитивно оцењује начин на који је кандидат приказао и тумачио резултате истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. *Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме*
Докторска дисертација: „**Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији**“ је у потпуности написана са образложењима које је кандидат дао у пријави теме, почевши од хипотеза, методологије до очекиваних резултата истраживања.

2. *Да ли дисертација садржи све битне елементе*
Дисертација садржи све битне елементе: насловну страну према обрасцу 5, добро структуриран садржај, увод, преглед литературе, потребну методолошку основу (предмет, циљ, хипотезе, задатке, методе истраживања и изворе података), теоријски оквир, резултате истраживања, аналитички изложене закључке и биографију ауторке. Сваки од наведених елемената квантитативно и квалитативно садржи све што је потребно у складу са методологијом писања научног рада.

3. *По чему је дисертација оригиналан допринос науци*
Научни допринос докторске дисертације „Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији“, кандидата мр Гордане Радовић, може се сагледати са теоријског и практичног аспекта. Теоријски допринос дисертације огледа се у поступку и обиму истраживања и систематизације постојећих теоријских извора из домаће и стране литературе у области финансирања и економског значаја руралног туризма, те предлагању могућих модалитета финансирања руралног туризма у Републици Србији, у актуелном претприступном периоду за чланство у Европској унији. Са практичног аспекта допринос дисертације се огледа у добро спроведеној емпиријској анализи истраживане проблематике, која на оригиналан и систематизован начин приказује: (1) резултате спроведеног анкетног истраживања и статистичке обраде података, те верификације постављених хипотеза; (2) модалитете финансирања руралног туризма у Републици Србији у досадашњем периоду; (3) модалитете финансирања руралног туризма у Републици Србији у актуелном периоду и то посебно за актуелне облике руралног туризма уз детаљно навођење резултата истраживања (примера добре праксе); (4) модалитете финансирања руралног туризма у Европској унији и појединим чланицама, које могу бити упоредни примери, односно чија искуства у развоју и финансирању руралног туризма је могуће имплементирати у Републици Србији.

На основу реализованог истраживања предлажу се потенцијални модалитети финансирања руралне туристичке понуде у Републици Србији и то модалитети финансирања: (а) туристичке понуде (у ужем смислу) у почетној фази организованог развоја руралног туризма; (б) туристичке понуде (у ужем смислу) у развијеној фази; (в) развоја туристичких садржаја; (г) развоја руралне инфраструктуре; (д) развоја кадрова у руралном туризму; (ђ) развоја промоције руралног туристичког производа; (е) развоја канала продаје руралног туристичког производа.

Може се рећи да је кандидат, мр Гордана Радовић, добро уочила, рашчланила и формулисала сва битна питања и проблеме везане за тему докторске дисертације „Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији“, а томе су допринели и бројни анализирани примери субјеката руралног туризма, као резултати спроведеног анкетног истраживања на подручју 11 округа у Републици Србији. Оригиналноост докторске дисертације се огледа, не само у

индентификовању истраживачког проблема, већ и у јасној теоријској и емпиријској формулацији у закључивању, примени адекватне методологије, правилно формулисаној анкети, као и у аналитичком тумачењу добијених резултата.

Научни допринос ове дисертације је у дефинисању модалитета финансирања руралног туризма са аспекта руралне туристичке понуде у Републици Србији у актуелном претприступном периоду у процесу европских интеграција. Предложено је 16 могућих модалитета финансирања, који су у циљу свеобухватног и континуираног развоја руралног туризма, груписани за сваки сегмент руралне туристичке понуде.

На основу начина посматрања, прикупљања и приказивања података, тумачења резултата и предлагања конкретних решења постављеног проблема, може се констатовати да дисертација садржи оргиналне научне резултате који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Посматрано са аспекта постављеног предмета и циља истраживања, може се закључити да су резултати истраживања адекватни и детаљни, те се може констатовати да нису уочени недостаци.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

На основу укупне оцене дисертације комисија констатује да докторска дисертација: „Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији“ кандидата мр Гордане Радовић садржи: (1) јасно дефинисан предмет и циљеве истраживања (примарни и секундарни циљ); (2) добро познавање теоријских поставки посматране проблематике; (3) адекватно примењену методологију истраживања; (4) логично постављен и реализован план истраживања; (5) критички проверене закључке за постављене хипотезе истраживања; (6) научни допринос у погледу предлагања конкретних модалитета финансирања за сваки сегмент руралне туристичке понуде.

На основу претходно изнетих мишљења комисија позитивно оцењује поднету дисертацију „Модалитети финансирања руралног туризма у Републици Србији“ кандидата мр Гордане Радовић и предлаже Наставно-научном већу Пољопривредног факултета Универзитета у Новом Саду да се докторска дисертација прихвати а да се кандидату одобри јавна одбрана.

У Новом Саду, 03. априла 2015. године

Комисија за оцену докторске дисертације:

1) Проф. др Радован Пејановић, председник
редован професор, Пољопривредни факултет
Универзитет у Новом Саду

2) Проф. др Зоран Његован, ментор
редован професор, Пољопривредни факултет
Универзитет у Новом Саду

3) Проф. др Кристина Кошић, члан
ванредни професор, ПМФ
Универзитет у Новом Саду